

УДК: 334.7:005.932

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-74-84](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-74-84)

Гринів Любов Володимирівна кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і маркетингу, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул.Шевченка, 57, м.Івано-Франківськ, 76018, тел.: (050)681-70-89, <https://orcid.org/0000-0002-1407-0056>

Михайлів Галина Василівна кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і маркетингу, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул.Шевченка, 57, м.Івано-Франківськ, 76018, тел.: (099)750-28-03, <https://orcid.org/0000-0003-2717-0168>

ОСОБЛИВОСТІ ЗЕД ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Після здобуття незалежності Україна активно шукає нові ідеї для розвитку відносин з міжнародним співтовариством. Вона включає прагнення зайняти важливе місце в системі міжнародного поділу праці та системі міжнародних економічних відносин через інтеграцію в Європейське економічне співтовариство та членство в Північноатлантичному альянсі. Тому активний розвиток зовнішньоекономічної діяльності сприятиме не тільки швидкому вирішенню економічних проблем, а й забезпечує національну безпеку України. Метою дослідження є теоретико-практичні аспекти та рекомендації щодо удосконалення процесу управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в умовах глобалізації та воєнного стану.

У статті розглянуто сутність поняття зовнішньоекономічної діяльності. Визначено фактори та умови, які впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємства як його функціональної підсистеми. Охарактеризовано вплив глобалізації та воєнного стану в Україні на ефективність здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Детальний аналіз поточної ситуації та факторів її впливу та на основі зроблених висновків пошук шляхів вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності відіграє важливу роль у стабільності та відновленні економіки. Визначено особливості ЗЕД підприємств України в умовах глобалізації та воєнного стану. У статті охарактеризовано роль європейського ринку у відновленні логістичних ланцюгів постачання.

Здійснено аналіз показників експортно-імпортової діяльності в Україні протягом 2018–2021 років, а також показників географічної структури експортно-імпортової операцій України за 2022 рік. Обґрунтовано необхідність

удосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств України в умовах глобалізації та воєнного стану, що є завданням як умови забезпечення стабільності та розвитку економіки країни. Визначено напрямки удосконалення ЗЕД підприємств України в зазначених умовах. Обґрунтовано, що з метою підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, компаніям слід перш за все визначити привабливі для співпраці країни, вивчити існуючі зовнішньоекономічні зв'язки та проаналізувати можливість нової співпраці.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, підприємства, експорт, імпорт, потенціал, глобалізація, умови воєнного стану, географічна структура.

Hryniv Liubov Volodymyrivna PhD of economic sciences, Associate Professor of the Department of Management and Marketing, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk, 76018, tel. (050)681-70-89, <https://orcid.org/0000-0002-1407-0056>

Mykhailiv Halyna Vasylivna PhD of economic sciences, Associate Professor of the Department of Management and Marketing, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk, 76018, тел.: (099)750-28-03, <https://orcid.org/0000-0003-2717-0168>

CHARACTERISTICS OF EDUCATION OF UKRAINIAN ENTERPRISES UNDER THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND MARITAL STATE

Abstract. After gaining independence, Ukraine is actively looking for new ideas for the development of relations with the international community. It includes the desire to occupy an important place in the system of international division of labor and the system of international economic relations through integration into the European Economic Community and membership in the North Atlantic Alliance. Therefore, the active development of foreign economic activity will contribute not only to the quick solution of economic problems, but also ensure the national security of Ukraine. The purpose of the study is theoretical and practical aspects and recommendations for improving the process of managing the foreign economic activity of the enterprise in the conditions of globalization and martial law.

The article examines the essence of the concept of foreign economic activity. Factors and conditions affecting the development of the enterprise's foreign economic activity as its functional subsystem are defined. The impact of globalization and the state of war in Ukraine on the effectiveness of foreign economic activity is characterized. A detailed analysis of the current situation and its influencing factors and, based on the conclusions drawn, the search for ways to improve foreign economic activity plays an important role in the stability and

recovery of the economy. The peculiarities of foreign trade of Ukrainian enterprises in the conditions of globalization and martial law are determined. The article describes the role of the European market in the restoration of logistics supply chains.

An analysis of indicators of export-import activity in Ukraine during 2018–2021, as well as indicators of the geographical structure of export-import operations of Ukraine for 2022, was carried out. The need to improve the foreign economic activity of Ukrainian enterprises in the conditions of globalization and martial law, which is a task as a condition for ensuring the stability and development of the country's economy, is substantiated. The directions for improvement of the EZ of Ukrainian enterprises in the specified conditions have been determined. It is justified that in order to increase the efficiency of foreign economic activity, companies should first of all identify countries attractive for cooperation, study existing foreign economic ties and analyze the possibility of new cooperation.

Keywords: foreign economic activity, enterprises, export, import, potential, globalization, martial law conditions, geographical structure.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність стала вирішальним фактором забезпечення суспільного добробуту та економічного розвитку країни. Відмінною рисою сучасного економічного розвитку є прискорені темпи глобалізації та високий ступінь невизначеності та ризику, в умовах якого суб'єктам господарювання доводиться діяти та приймати управлінські рішення. Актуальність зовнішньоекономічної діяльності та її важливість для економічного розвитку підприємств і країн зумовлені швидким розвитком інформаційних технологій, поширенням Інтернет-торгівлі та оцифруванням інформаційних технологій, що призводить до активного розвитку міжнародної торгівлі та міжнародної економіки.

Науковці в галузі управління корпоративною зовнішньоекономічною політикою загалом вважають, що найважливішим фактором є складність отримання фінансових активів, що сприяє системному процесу. Ця проблема існує як на стадії науково-технічних досліджень і розробок, так і на стадії розробки. Етап, на якому запропоновані зміни впроваджуються у виробничий процес. Тому головним напрямком вирішення цих проблем має бути участь України та окремих підприємств у процесі співробітництва з розвиненими країнами, а також удосконалення механізму реалізації зовнішньоекономічної політики. У свою чергу, це сприятиме вдосконаленню та підвищенню конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників на зовнішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку зовнішньоекономічної діяльності в умовах глобалізації та воєнного стану значну увагу приділено в дослідженнях таких науковців: С. Бродберрі [5], О. В. Воронова [7], М. Харрісон [5], С. В. Скрипник [7], А. І. Швець [8] та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження теоретико-практичних аспектів та розробка рекомендацій щодо удосконалення процесу управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в умовах глобалізації та воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні на розвиток компаній у всьому світі, а особливо в Україні, впливає процес глобалізації, який інтегрує та уніфікує економічну діяльність різних суб'єктів господарювання. В результаті відбулася політична трансформація та інтеграція на регіональному та глобальному рівнях, створення нових транспортних коридорів, інтеграція різних країн, проникнення інформаційних технологій, поділ праці між цими економічними суб'єктами, переміщення матеріалів, фінансові та трудові ресурси різних країн. Розвиток процесів глобалізації сприяє діяльності компаній за межами країн походження.

Однак це не означає, що світовий ринок став єдиним ринком, а також не означає, що компанії можуть працювати глобально, маючи лише кілька зовнішньоторговельних відносин. У більшості випадків початок зовнішньоекономічної діяльності пов'язаний з конкретною пропозицією, на яку підприємство безпосередньо реагує [2, С.778].

В сучасних умовах суспільного розвитку одним із основних факторів, що визначає рівень конкурентоспроможності підприємств, є ступінь зростання ефективності управління зовнішньоекономічною політикою. У той же час зростання зовнішньоекономічного розвитку підприємств і можливість створення ефективних механізмів управління зовнішньоекономічною політикою зазвичай потребують більших витрат, а саме: збільшення часу, фінансових ресурсів, організації, структури та політики. У сучасних умовах питання ефективного функціонування сфери зовнішньоекономічної діяльності України та міжнародної спільноти в цілому є надзвичайно актуальним, оскільки така діяльність відбувається в сучасному глобальному світі, який накладає жорсткі орієнтири вимог щодо якості продукції, її технологічні інновації та характеристики, які відповідають міжнародним стандартам.

Зовнішньоекономічна діяльність є важливою функціональною підсистемою підприємства. Його розвиток визначається багатьма зовнішніми факторами та умовами, а також внутрішнім середовищем компанії. До зовнішніх умов відносяться макроекономічні умови, політична стабільність та інноваційність, державне регулювання зовнішньої торгівлі з метою підвищення конкурентоспроможності національних виробників і захисту їх інтересів, участь у міжнародних організаціях, міжнародне регулювання. А внутрішньо - кадровий потенціал, внутрішня організація підприємства, стратегічне планування розвитку ЗЕД, конкурентоспроможність підприємств і продукції, налагодження внутрішніх механізмів, юридичне та інформаційне забезпечення.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» містить характеристику зовнішньоекономічної діяльності як діяльності суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1].

Тобто під зовнішньоекономічною діяльністю розуміються економічні відносини у сфері зовнішньої діяльності суб'єктів підприємництва, пов'язані з виходом на зовнішні ринки, міжнародною виробничою та науково-технічною кооперацією тощо. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності базується на різноманітних формах існування зовнішніх ринків, зміні структури імпорту та експорту.

Зовнішньоекономічна діяльність промислових компаній являє собою різноманітність виробничих, організаційних і комерційних функцій і здійснюється на рівні організації виробництва, з повною свободою вибору зовнішніх ринків і іноземних партнерів. Зовнішньоекономічна діяльність супроводжується великою кількістю операцій, пов'язаних з переміщенням товару до кінцевого одержувача, своєчасним і повним наданням різноманітних зовнішньоекономічних послуг (транспортування, фрахтування, страхування тощо), оплатою контрактної ціни, оплатою митних зборів та дослідження ділової інформації про іноземні товари та валюти.

Технічний процес виходу на зовнішні ринки входить до складу організаційно-економічних функцій і являє собою комплекс дій, які ініціативно здійснюються учасниками зовнішньоекономічної діяльності з метою реалізації експортної продукції іноземним партнерам, але в певних межах. Обмеження регуляторних дій у вибраних країнах. Це включає низку внутрішніх процедур при безпосередньому виконанні зовнішньоекономічних угод.

Тому зовнішня торгівля, як процес міжнародної взаємодії та взаємозалежності національних економічних систем, є фактором, що визначає ефективний розвиток будь-якої країни світу. Виходячи з цього, Україна, як держава з великим потенціалом і амбітними планами щодо розвитку національної економічної системи, має звернути увагу на процес регулювання зовнішньої торгівлі в умовах воєнного часу з метою відновлення власної економіки та міжнародної бізнес-діяльності та досягнення високого рівня конкурентоспроможності на світовому ринку. Наглядові механізми та інструменти є основним засобом зовнішньоекономічного контролю, але при їх побудові необхідно враховувати динаміку імпортно-експортної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання та країни як самостійного суб'єкта зовнішньоекономічних відносин.

Регулятивні механізми та інструменти є основним засобом управління ЗЕД, але їх побудова неможлива без урахування динаміки експортно-імпоротної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання, а також держави

як самостійного суб'єкта економічних відносин [7].

С. Бродберрі та М. Гаррісон розглядають дві проблеми, які виникають під час воєнного стану. По-перше, які економічні фактори сприяли перемозі та поразці у Першій світовій війні. По-друге, як війна вплинула на економічні інститути та показники в економіці, яка брала участь у війні або постраждала від неї найбільше [5].

Порядок регулювання зовнішньоекономічної діяльності у воєнний час має свої особливості, які зумовлені обмеженими фінансовими та матеріальними можливостями країни. Учасники зазначили, що складність нової ситуації в Україні вимагає пошуку нових механізмів впливу на зовнішньоекономічну діяльність, а також можливості ефективного поєднання інструментів стимулювання та обмеження міжнародної торгівлі. Цей баланс був важливим для регулювання доходів і витрат країни під час війни. Проте загальна складність регулювання ЗЕД сьогодні пов'язана з необхідністю забезпечення конкурентоспроможності країни на світовому ринку та максимізації бюджетних надходжень в умовах обмежених можливостей для розвитку підприємництва та функціонування національної економіки.

З початком повної війни в Україні ускладнилися шляхи експортної логістики через закриття чорноморських портів. А такі логістичні маршрути потребують додаткових витрат. Після початку військових дій і фактичної втрати морських транспортних шляхів кордон з ЄС став для України чи не єдиним вікном торгівлі із зовнішнім світом. Війна в Україні порушила ланцюг постачання товарів світовим аграрним і металургійним компаніям [8, С. 451].

Особливості ЗЕД підприємств України в умовах глобалізації та воєнного стану:

1. Відкритість для світового ринку: Глобалізація відкрила для українських підприємств можливість доступу до світових ринків. Це дозволяє розширювати зовнішню торгівлю і залучати іноземні інвестиції.

2. Конкуренція: Зі збільшенням зовнішньої торгівлі зросла також конкуренція. Українські підприємства повинні бути конкурентоспроможними на світовому ринку і підвищувати якість продукції та послуг.

3. Інтеграція: Україна активно співпрацює з різними міжнародними організаціями та учасниками глобальних торгових угод, такими як Світова торгова організація (СТО) та Угода про асоціацію з Європейським Союзом. Це дозволяє зменшити тарифні бар'єри та полегшити доступ до інших ринків.

4. Залежність від зовнішньої ситуації: Українські підприємства можуть відчувати вплив глобальних політичних і економічних подій, таких як санкції, тарифи, коливання валютних курсів.

5. Зміна ринків збуту: Умови воєнного стану можуть призвести до зміни ринків збуту для українських підприємств. Деякі ринки можуть стати недоступними через обмеження на торгівлю з агресором або країнами, що підтримують конфлікт.

6. Ризики для безпеки: Умови воєнного стану можуть створювати загрозу для фізичної безпеки підприємств і їхнього персоналу. Це може вимагати додаткових заходів забезпечення безпеки та резервних планів.

7. Обмеження переміщення товарів та послуг: Воєнний стан може призвести до обмежень на переміщення товарів та послуг через контрольні пункти та інші обмеження.

8. Пошук нових ринків: Українські підприємства можуть шукати нові ринки та можливості для розвитку, включаючи диверсифікацію продукції та пошук альтернативних шляхів збуту.

Війна в Україні приносить багато змін для компаній, які займаються зовнішньою торгівлею, незалежно від того, чи знаходяться вони в Україні, чи ведуть бізнес з партнерами в Україні. В таблиці 1 представлено динаміку експортно-імпоротної діяльності в Україні впродовж 2018-2022 років.

Таблиця 1

**Показники експортно-імпоротної діяльності в Україні протягом
2018–2021 р.р., млрд.дол.США**

Роки	Експорт товарів та послуг	Імпорт товарів та послуг	Сальдо
2018	57,28	63,49	-6,21
2019	64,05	67,74	-3,69
2020	59,37	60,05	-0,67
2021	81,25	80,41	0,85
2022	53,4	58,3	-4,9

Складено автором на основі [3,4]

Якби не повномасштабне вторгнення Росії, 2022 рік міг би стати рекордним за експортом за всю незалежну історію України. Ще на початку року, тобто з січня по лютий 2022 року, український експорт показав позитивну динаміку зростання, експорт зріс на 34% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Однак ще в березні 2022 року стався приголомшливий обвал поставок за кордон – скорочення на 50%. Експорт за 8 місяців 2023 року становить 24475,62 млн.дол.США, що складає 85,21% від аналогічного періоду 2022 року.

За підсумками складного 2022 року Україна експортувала товари та послуги до 233 країн та регіонів світу. Основними партнерами України є Польща, Румунія, Туреччина, Китай, Угорщина та Німеччина (рис.1).

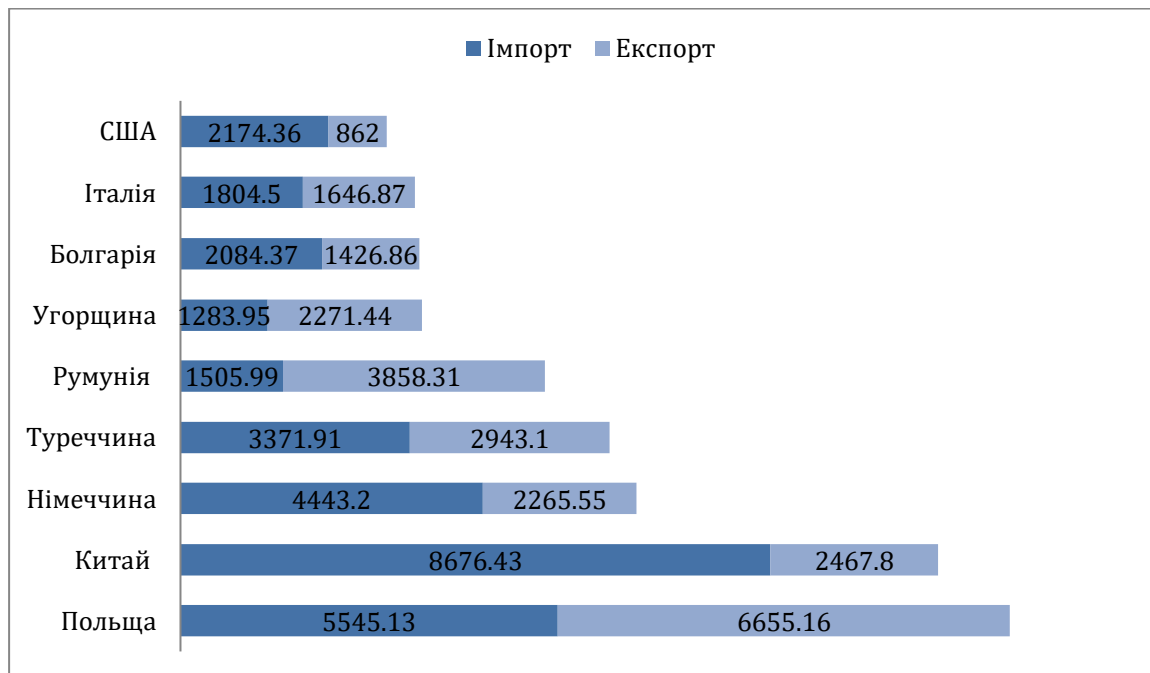

Рис.1. Показники географічної структури експортно-імпорتنних операцій України за 2022 р. (млн.дол.США).

Складено автором на основі [3,4,6]

Основними регіонами експорту у 2022 році є Київ (на область припадає 27,1% українського експорту), Дніпропетровська (12%), Львівська (7,2%), Одеська (5,6%) та Запорізька (5,5%) області.

Умови глобалізації та воєнного стану вимагають від українського бізнесу гнучкості, реагування на зміни ситуації та пошуку нових можливостей для збереження та розвитку бізнесу.

Протягом останніх років у зовнішньоекономічному розвитку України спостерігаються негативні тенденції, негативне сальдо торговельного балансу, незадовільна структура імпорту та експорту. Україна дедалі більше проявляє риси сировинного васала великої країни, а її економіка та науково-технічна недостатність розвинені, тому необхідно проводити глибокі дослідження причин та факторів, що спричиняють таке становище. Основний зміст цього питання полягає у визначенні найкращих рішень, спрямованих на вдосконалення зовнішньоекономічної політики країни, захист економічних інтересів країни та прискорення економічного розвитку.

Глобалізація є однією з найстаріших і найпоширеніших тем у міжнародних бізнес-дослідженнях. Ця концепція стосується зростання та розширення масштабів міжнародних економічних обмінних відносин будь-якої країни з усіма іншими країнами світу, що вимірюється торговими потоками та прямими іноземними інвестиціями (ПІІ) та іншими видами обміну (капітал, таланти, технології).

Глобалізація призвела до масштабних і постійних вимірювань кількох

параметрів макрорівня та стимулювала широкі розмови про драйвери, динаміку процесів, темпи змін і кінцеві наслідки. Історики бізнесу показали, що тенденції глобалізації, глибоко вкорінені в історії різних людських цивілізацій, розгорталися через нелінійні процеси, рушії та впливи.

Різні форми регіоналізації та локальної кластеризації у вузьких географічних просторах, як правило, важливіші за глобалізацію.

У сучасних умовах господарювання більшість підприємств здійснюють експортну діяльність самостійно, оскільки сучасні інформаційні технології спрощують і прискорюють комунікаційний процес у зовнішньоекономічних відносинах. Тому підприємства самостійно визначають методи та форми впровадження ЕД, а також несуть відповідальність за результати своєї роботи та можливі ризики.

У зв'язку з цим необхідно сформувати власну ефективну монетарну систему управління, яка адаптується до потреб сучасних ринків і здатна ефективно реагувати на зміни кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку. Така система управління має базуватися на принципах адаптивного менеджменту, щоб забезпечити швидке прийняття рішень і стратегічну реорганізацію в умовах кардинальних змін. В сучасних ринкових умовах необхідно прийняти систему показників зовнішньої торгівлі. Ефективність детального та системного аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства. При аналізі господарської діяльності розраховується показник ефективності діяльності, який показує рівень прибутковості підприємства та загальну ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

Удосконалення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств України в умовах глобалізації та воєнного стану є завданням для забезпечення стабільності та розвитку економіки країни. Нижче зазначено декілька напрямків удосконалення ЗЕД підприємств України в таких умовах:

1. Диверсифікація ринків збуту: вітчизняним підприємствам важливо активно розвивати та розширювати ринки збуту для своєї продукції. Це зменшить залежність від обмежень на ринках, які можуть виникати через глобальні конфлікти та санкції. Розробка та впровадження стратегій збуту на нових ринках, включаючи інвестиції в маркетинг та дослідження, є кроком ринку.

2. Забезпечення якості продукції та стандартів: українські підприємства повинні активно працювати над підвищенням якості своєї продукції та відповідністю міжнародним стандартам. Це допоможе підприємству залучити іноземних покупців та зменшити ризики, пов'язані з торгівлею.

3. Розвиток логістичної інфраструктури: покращення логістичної інфраструктури та транспортних маршрутів зменшить витрати на перевезення товарів та збільшить швидкість доставки. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли можуть виникнути обмеження на рух товарів.

4. Розробка та диверсифікація продукції: розробка нових видів продукції

та послуг дозволяє підприємствам розширити свій асортимент та залучити нових клієнтів. При цьому важливо потреби та попит на міжнародних ринках.

5. Підвищення інновацій: вкладення в дослідження та розвиток нових технологій може зробити підприємство більш конкурентоспроможним на глобальних ринках. Уряд може підтримувати інноваційні ініціативи через гранти, пільги та інші заходи.

6. Робота над правовою базою: важливо розвивати ефективну правову базу, яка регулює ЗЕД та захищає права підприємств. Це включає в себе митні та торговельні правила, патенти та авторські права.

7. Розвиток кадрового потенціалу: підготовка кваліфікованих кадрів та їхнє постійне навчання є числом елементів для ефективної ЗЕД. Розвиток кадрового потенціалу допоможе підприємствам приєднатися до змін у глобальній економіці та вирішувати нові завдання.

8. Залучення фінансування: для розвитку ЗЕД важливо залучити фінансові ресурси, які остаточно підприємствам розширять свою діяльність та модернізують виробництво.

Україна має отримати геополітичну швидкість та забезпечити стабільність у регіонах, щоб створити сприятливі умови для розвитку ЗЕД підприємств навіть в умовах глобалізації та воєнного стану. Ефективне партнерство між урядом та бізнесом є ключовим для досягнення цілей.

Висновки. Для покращення зовнішньоекономічних і торговельних показників керівники підприємств повинні зосередитися на формуванні чіткого стратегічного плану здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, рекомендується акцентувати увагу на факторах впливу, пов'язаних з ефективністю зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Накопичувати експортний потенціал можливо за умов виробництва високоякісної продукції, впровадження сучасного виробництва, впровадження новітніх технологій, реалізації промислової продукції, стабільного становища на світовому ринку збуту та сприятливих економічних умов для виходу на нові ринки.

Щоб підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності, компаніям необхідно перш за все визначити країни, привабливі для співпраці, вивчити існуючі зовнішньоекономічні зв'язки та проаналізувати можливість нової співпраці. Компанії повинні провести глибокий аналіз міжнародної торгової системи та вивчити економічне середовище країни, в яку вони мають намір увійти, беручи до уваги політичні, культурні та правові характеристики свого середовища. Якщо підприємство хоче бути конкурентоспроможним на зовнішніх ринках, йому необхідно сформулювати стратегію, тобто основний напрямок атаки, який буде спрямований на внутрішні можливості підприємства та ринкові умови, в яких воно працює.

Для розвитку зовнішньоекономічної діяльності Україна має природні конкурентні переваги, такі як сприятливі кліматичні умови, вдале географічне розташування, родючі ґрунти, багаті водні ресурси та високоякісні трудові

ресурси. Україна має високий експортний потенціал, але він недостатньо ефективно використовується.

Література:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення 05.10.2023 р.)
2. Гринів Л.В., Лесів Ю. С. Особливості ЗЕД підприємств в умовах воєнних подій в Україні. II Міжнародна науково-практична конференція «Science and innovation of modern world», Лондон (26-28 жовтня 2022 р.). С. 777-782.
3. Інфографіка. Міністерство економіки України. URL: <http://surl.li/adnxf> (дата звернення: 07.11.2023).
4. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. URL: <http://surl.li/juvoc> (дата звернення: 07.11.2023).
5. Бродберрі С. і Гаррісон М. Економіка Першої світової війни. Видавництво Кембриджська університетська преса, Кембридж, Великобританія, 2005. 344 с.
6. Дія Бізнес, Експорт в умовах війни, 2022. – URL: https://export.gov.ua/770-dashbord_shchodo_eksportu_ta_importu_ukraini (дата звернення: 07.11.2023).
7. Скрипник С., Процевят О., Воронова О. Особливості регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 2022. – № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308> (дата звернення: 07.11.2023).
8. Швець А. Роль ЄС у відновленні експортного потенціалу України в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*, 6(8), 447–458. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1712> (дата звернення: 07.11.2023).

References:

1. Zakon Ukrainy «Pro zovnishnoekonomichnu diialnist» vid 16.04.1991 r. № 959-XII [Law of Ukraine "On Foreign Economic Activity" dated April 16, 1991 No. 959-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> [in Ukrainian].
2. Hryniv L., Lesiv Y. (2022). Osoblyvosti ZED pidprijemstv v umovakh voiennykh podii v Ukraini [Peculiarities of foreign economic activity of enterprises in the conditions of military events in Ukraine]. Proceedings from II Mizhнародna naukovo-praktychna konferentsiia «Science and innovation of modern world» - II International scientific and practical conference "Science and innovation of modern world" (p. 777-782). London.
3. Infographics. Ministry of Economy of Ukraine (2023) - Infografika. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. URL: <http://surl.li/adnxf> (accessed November 07, 2023). [in Ukrainian].
4. Exports of Ukraine in 2022: main trends, sectors and regions (2022) - Eksport Ukrainy u 2022 rotsi: holovni tendentsii, sektory ta rehiony. URL: <http://surl.li/juvoc> (accessed November 07, 2023). [in Ukrainian].
5. Brodberri S. and Harrison M. (2005). Ekonomika Pershoi svitovoi viiny [The Economics of World War I]. Cambridge University Press, Cambridge, UK, 344 p.
6. Business during War, 2023. Diia Biznes, Eksport v umovakh viiny. URL: https://export.gov.ua/770-dashbord_shchodo_eksportu_ta_importu_ukraini (accessed November 07, 2023). [in Ukrainian].
7. Skrypnyk S., Protsieviat O., Voronova O. (2022). Osoblyvosti rehuliuвання ZED v umovakh voiennoho stanu [Features of regulation of foreign economic activity in conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economics and Society*, 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308> (accessed November 07, 2023). [in Ukrainian].
8. Shvets A. Rol YeS u vidnovlenni eksportnoho potentsialu Ukrainy v umovakh viiny [The role of the EU in restoring Ukraine's export potential in wartime]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific innovations and advanced technologies*, 6(8), 447-458. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1712> (accessed November 07, 2023). [in Ukrainian].